

TÜRK DÜNYASI: DÜNÜ VE BUGÜNÜ ULUSLARARASI KONFERANSI

23-24 Mayıs 2011, Bakü, Azerbaycan Cumhuriyeti

*(Beynelxalq elmi konfrans 'Türk dünyası: düneni ve bu günü' 23-24 may 2011,
Bakı)*

Azerbaycan Tarih Kurumu ile Bakü Devlet Üniversitesi Tarih Fakültesi işbirliğiyle düzenlenen *Türk Dünyasının Dünü ve Bugünü Konferansı* 23-24 Mayıs 2011 tarihleri arasında Bakü'de Tarih Fakültesinde yapıldı. Konferansı Azerbaycan Tarih Kurumu Başkanı olan ve aynı zamanda İlimler Akademisinde çalışan sayın Prof. Tofik Mustafazade ile Tarih Fakültesi dekanı Prof. Sani Hacıyev'in nezaretinde düzenlendi.

23 Mayıs Pazartesi günü katılımcılar bir heyet halinde önce Azerbaycan Cumhuriyetinin kurucusu sayın Hayder Aliyev'in mezarı, akabinde *Şehitler Hiyabanı* ile *1918 Türk Şehitliği* ziyaret edildi.

Açılış Bakü Devlet Üniversitesinin büyük salonunda yapıldı. Salon yurtdışından gelen katılımcılar ve öğrencilerle doluydu. Türkiye'nin Azerbaycan büyükelçisi sayın Hulusi Kılıç beyefendinin eşleri ile Türkiye'nin Azerbaycan konsolosu N. Kaya Bakkalbaşı, açılıшта hazır bulundular. Elçilik olarak Bakü Devlet Üniversitesine destek verdiklerini beyan ettiler.

İlk konuşmayı rektör ve milletvekili Abel Muharremov yaptı. Rektör uzun konuşmasında 1919 yılında kurulan Bakü Devlet Üniversitesinin başarılarından söz etti. Kurucu başkanları Hayder Aliyev 1950'li yıllarda bu üniversitede okumuş. Bu üniversitenin Tarih bölümünden mezun olmuş.

Rektör, uluslararası bir üniversite olma yolunda olduklarını söyledi. Onun verdiği bilgiye göre, 34 uluslararası programı varmış, hem doğu hem de batı dilleriyle ilgili bölümler açılıyormuş, hedefleri dünyanın ilk 500 üniversiteni girmekmiş, şu anda Çin Üniversiteleri hariç tutulursa reytingde Dünya'nın iki bin üniversitesi arasındaymış. Ayrıca *Abay Merkezi* açılmış.

Rektör üniversitenin sorunlarında da söz etti. Bunlar öğrenciler için barınma sorunu (yurt ve yatak) ve yeni merkezler açılmaması sorunuymuş. Şu anda 1 milyon kaçkının (Karabağ bölgesinden Bakü'ye kaçan göçmenler) yaşadığı binalar alınarak öğrenciler için yurt yapılacakmış. Yine rektörün ifade ettiğine göre Türk Dünyası ve özellikle Türkiye ile olan ilişkilerine Azerbaycan

Hükümeti özel bir önem veriyormuş. Zira Rektörün belirttiğine göre 300 milyonluk bir Türk nüfusu arasında ‘ortak Türk dili’ gerekiyormuş. Türkiye ile ilgili politikalarını ‘Bir millet iki devlet’ olarak özetledi. Şimdiki başkanları İlham Aliyev’in ünivesitenin kuruluşunun 100. Yılı anısına özel bir tören yapacağını ve seviyeli programlar düzenleyeceği müjdesini verdi. Aliyev’in ‘garba ve şarka entegrasyon siyaseti’ hakkında sözler söyledi. Rektör Muharrevov, ‘vatandaş cemiyeti’ nazariyesini açıkladı ve eğitime özel önem verdiklerini belirtti. Kanaatime göre rektör, coşkulu, heyecanlı ve mütefekkir biriydi. Ünivesitenin gelişmesi için epey kafa yorduğu anlaşılıyor.

Rektör Muharremov’dan sonra Prof. Mustafazade, arkasından Türkiye’den Prof. Dr. Mehmet Saray ve Azerbaycan’dan Prof. Sani Hacıyev konuşular. Prof. Mustafazade, ‘Türk Dünyası Tarihçiler Birliğinin ‘ kurulması gerektiğini söyledi. Türkiye Türk Tarih Kurumu Başkanı Prof. Dr. Ali Birinci’nin buna destek verdiğini ifade etti.

Prof. Saray’ın konuşması Türk Dünyası tarihi açısından önemli ve ilgi çekiciydi. Özetle, Hüseyinzade Ali’nin Türk Dünyası için öneminden başlayarak, kurucu başkan Hayder Aliyev’in ‘ *Biz Türk’üz* ’ dediğini hatırlattı. Azerbaycan Türklerinin, Türk Dünyasının liderliğini yiğitçe yaptıklarını, zira bu konuların Türkiye’de ikinci plana itildiğini ifade etti. ‘Ortak lügat, ortak tarih, ortak alfabe’ olması gerektiğini, 30 Erkim 1992’de Ankara’da yapılan Türk Devletleri Sempozyumunda Kazakistan Cumhurbaşkanı Nazarbayev’in de katıldığı *Ankara Bildirgesi*’nde bu konuların karara bağlandığını ancak daha sonraki süreçte Türkiye’nin bu hususları, Türkiye’deki ‘etkili bilim adamlarının destek vermemesi sonucunda’ yerine getiremediğini belirtti. Kendisinin de bu işlerle görevlendirildiğini ancak vaat edilen bir çok konuda başarısız oldukları belirterek Türk Dünyasından açıkça ‘özür’ diledi. Bu başarısızlıklardan biri olarak ‘Türkiye’ye gelen Türk Dünyası öğrencilerinin iyi yetişmediğini, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Akademisinin kurulmadığını, Azerbaycan alimlerinin dünyada tanıtılmadığını, kafaların hala azat olmadığını’ sıraladı. Artık Azerbaycan’ın Rus boyunduruğundan kurtulduğunu, ‘İmperya devrini eleştiren kitaplar’ yazmanın en çok Azerbaycanlı tarihçilere düştüğünü ifade etti. Bu konularda Azerbaycan Hükümetine bir rapor takdim ettiğini de söyledi. Azerbaycan Hükümetini de ‘Karabağ kaçkınlarının mal ve mülkleriyle uluslar arası seviyede ilgilenmediğini’ belirterek eleştirdi.

Filolog Prof. Firudin Zeynelov, ‘Azerbaycan bölgesinin en eski Türk yurdu olduğunu ve hem doğuya hem de batıya doğru yapılan en eski göçlerin buradan yapıldığına dair arkeolojik buluntular olduğunu’ ifade etti. Ona göre ‘proto-Türk yurdu Azerbaycan’dır.

Öğleden sonra oturumlara geçildi. İki gün boyunca, Ukrayna, Rusya, Türkiye, Özbekistan, Uygur Bölgesi, Dağıstan, Gürcistan, Japonya, Beyaz Rusya ve Azerbaycan'dan bir çok bilim insanı bildirimlerini sundular. Bildirilerin bir kitap halinde yayımlanacağına dair söz verdiler. Türkiye'den Türk Dünyası Araştırma Enstitülerinden ve eski üniversitelerden temsilen de olsa ne yazık ki katılım olmadı. Modern Azerbaycan Cumhuriyetinin inşasında şu anki yönetimin Atatürk'ü örnek aldıkları anlaşılıyor.

Sempozyum süresince çeşitli yerler gezdirildi. Bu geziler sayesinde Azerbaycan tarihi hakkında bilgiler edindik.

1.Kala Arkeoloji Etnografik Müze Kompleksi:

Azerbaycan coğrafyasına ait en eski önemlerden beri zamanımıza ulaşmış arkeolojik ve etnografik malzeme Aliyev Vakfının desteğiyle bu komplekste toplanmaya ve sergilenmeye çalışılıyor. Kale henüz yapım aşamasındadır. Tarihsel mekanlar henüz tam olarak düzenlenmemiştir. Kaya figürleri, en eski evler, kuyular, mezar taşları, ev mimarisi, seramikler gibi konular üzerine bir fikir edinilebilir. Hemen bitişiğindeki mezarlıkta tarihi ve yeni mezar taşları bulunmaktadır. 2005 yılında ölen Mehmedov Rasim için mezar taşına Meşhedi Galib'den şu satırlar yazılmıştır:

*Hayat aşkı gözlerinde gülende
Felek seni göz açmaya koymadı
Zalim ecel seni zorla apardı
Eşit kardaş, senden gözüm doymadı
Meşhedi Galib'den hatıra
Mehmedov Rasim (1949-2005)*

2. Ataşgah Mabedi:

Apşeron yarımadasında *Surahanı* yerleşim bölgesinde yer alıyor. Antik dönemlerden beri ateşe tapanların kutsal merkezlerinden biriymiş. Arkeolojik kazılar devam ediyor. Farsça *sürh* (kızıl renk, ateş rengi) kelimesi Azerbaycan Türkçesine *sura* olarak geçmiş; alevli ateşin yandığı yer anlamında *surahana* kelimesi türetilmiş. Bizim Anadolu'daki kervansaray mimarisine benzeyen bir mimari plana sahiptir. Ana kapıdan girildikten sonra ortada ateş yanan özel bir mekan, onun etrafında bulunan avlu ve bu avluya açılan küçük odalardan oluşuyor. Her odanın giriş kapısının üzerinde de Sanskritçe yazılı kitabeler asılmıştır. Bu kitabeler henüz Azerbaycan Türkçesine çevrilmemiş, zira bu yazıyı okuyan yokmuş. Sadece bir kitabenin altına Farsça tercümesi yazılmıştır.

Bu kutsal mekan Batılı ve doğulu bir çok seyyah tarafından ziyaret edilmiştir. Bunların bir listesi ve bu ateşgah hakkında yazdıkları bilgiler burada sergileniyor. Mecusilik (ateşe tapma) şimdilerde Azerbaycan'da unutulmuştur.

3. Milli Azerbaycan Tarih Müzesi ve Hacı Zeynelabidin Tagıyev Müzesi:

Bakü'de İçerişehir'de Tagıyev Sokağında yer alıyor. İki ayrı bölümden oluşuyor. İlki, Azerbaycan'ın en eski dönemlerinden itibaren elde edilen arkeolojik ve etnografik malzemelerin sergilendiği Milli Müze; diğeri ise ünlü petrol zenginlerinden Hacı Zeynelabidin'in yaşadığı ev ve mekanlar. Arkeolojik malzemeler *Manna, Midiya, Skif, Atropatene, Albanlar ve Hürremiler* dönemlerine aittir. Bunlardan başka burada Azerbaycan coğrafyasından derlenmiş değerli etnografik malzemeyi de bulmak mümkündür. Bu müzenin bizim için önemli tarafı, Kafkas İslam Ordusunun komutanı Nuri paşanın, Dağıstan ve Azerbaycan'da Rus yayılcılığını engellemek için 1918'de yaptığı müdafaa için fotoğraf ve gazetelerin sergilenmiş olmasıdır. Nuri paşa, Bakü'ye Rus askerlerinin girmesini engellemiş; Karabağ ve Dağıstan'da bazı yerleri kısa süreliğine ele geçirmiştir. 1918 Mondros Ateşkes Anlaşmasından sonra bu topraklardan geri çekilmek zorunda kalmıştır. Arkasından Azerbaycan halk Cumhuriyeti ismiyle kısa süreliğine müstakil bir devlet kurulmuştur. Tagıyev ise Şark Müslümanlarının ve Türklerinin çok iyi bildiği hayırsever bir Azerbaycanlıydı. Çok zengin olmasına rağmen hayatının son yıllarını hapisanede ve fakirlik içinde geçirdi. Kurduğu vakıf yağma edildi. İstanbul'dan Bakü'ye ve oradan da Orta Asya'ya gidenlerin mutlaka tanıştıkları, görüştükleri ve yardım aldıkları önemli bir zattı. Onun hatırası yeni Cumhuriyet tarafından şimdilerde müzede yad ediliyor.

4. Halilullah Halveti Dergahı:

Bakü'de İçerişehir'de kale içinde restorasyonu süren bu dergah Şirvanşahlardan I. İbrahim'in (1382-1417) oğlu Halilullah'a aittir. 1438 yılında tamamlanmıştır. Şimdilerde *Şirvanşahlar Sarayı Kompleksi* olarak biliniyor. Yeni hükümet bu komplekse 'Azerbaycan Cumhuriyetinin milli yadigarı' olarak bakıyor. Tek şerefeli, ve bu şerefenin altında Arabi yazıtlı güdük minaresi gayet iyi durumdadır. Sadece bir mescidin taç kapısında orijinal kitabe kalmıştır. Diğer kitabelerin tahrip olduğu anlaşılıyor. Bu külliye içinde Keykubad'a ait bir kümbet tarzı mezar da bulunuyor. Avlusunda İslami mezar taşları ile Hazar gölünden getirildiği söylenen çok büyük ebatlarda (her bir parçası 1-2 m² civarında) bir kaleye veya Bayıl Köşkü'ne ait olduğu sanılan Arapça taş kitabeler sergileniyor. Bu taşlar dağınık olduğu için bir araya getirilip kitabe

yazıtı henüz ortaya çıkarılamamıştır. Özbekistan kökenli bu zatların kurduğu Halvetilik, Azerbaycan'da Sünniliėin yayılmasında etkili olmuş ve Osmanlı sultanı III. Murad bu dergaha nakdi yardımlarda bulunmuştur. Dergaha ait bir kapı şimdilerde 'Osmanlı Kapısı' olarak biliniyor.

M. Akif Erdoėru*

* Prof. Dr., Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Bornova-İZMİR.

